

IK, EN DICK

OMSLAG: PRIKKELEND

INHOUD: ONGEMAKKELIJK

‘ELKE BRIEF IS EEN LIEFDES-BRIEF,’ stelt Chris Kraus in haar twintig jaar oude brievenroman ‘I Love Dick’, die nu opeens een enorme hit is. Volgens Simone van Saarloos is de afwezigheid van de ander noodzakelijk voor wie verliefd is op woorden. Vandaar de monddode muze Dick.

TEKST SIMONE VAN SAARLOOS FOTO'S JASPER ZWARTJES

PROVOCE-
RENDE TITEL
*The Sunday
Times* schreef:
‘Read this on the
bus – we dare
you.’

SLUIMERENDE LITERATUUR Een kleine twintig jaar na verschijning bracht een jongere generatie auteurs het boek weer onder de aandacht.

NEE, HET IS MEER DAN JE DENKT Leg maar eens uit dat ze brieven over schizofrenie schrijft en Félix Guattari citeert.

IK PROBEER AL EEN TIJDJE BRIEVEN (MAILS) UIT TE WISSELEN MET EEN ANDERE SCHRIJVER. Het leukste daaraan zijn de gesprekken die in het hoofd ontstaan wanneer het weer bijna tijd wordt om terug te schrijven. In die gefantaseerde gesprekken zijn alle woorden zorgvuldig gekozen en begripen wij elkaar volledig. En wanneer we elkaar niet begrijpen, biedt het onbegrip de mogelijkheid met een geweldige uitleg te komen. Waarna wederzijdse bewondering volgt voor wat als een godsverschijning in ons midden staat: de woorden. Wij buigen als dienstbare aanbidders voor de taal die ons bindt. *Every letter is a love letter*, stelt Chris Kraus in *I Love Dick*. Wij, de schrijvers die elkaar schrijven, hebben de woorden zo lief dat de mails die we elkaar sturen een soort dubbele liefdes-mails worden: eerst is er de bewondering voor de taal, dan de bewondering voor jezelf wanneer je die taal voldoende eert en dan pas de bewondering voor de ander.

En dan zitten er bij elke brief óók nog eens vele critici klaar met een vinger op de 'backspace' (de strenge rode pen in het toetsenbord): beide schrijvers zelf en de kleine zwerm aan verschillende kritische stemmen (te hoogdravend, te pathetisch, te veel bijvoeglijke naamwoorden, te klagerig, cliché, te ijdell).

TE DAGBOEKACHTIG

Chris Kraus had er een oplossing voor. Zij schreef een man die niet terugschreef. Namelijk: Dick — ('Dick Blank'). De 250 brieven die zij aan hem opdroeg, resulteerden in *I Love Dick*. Een roman, maar het hoofdpersonage heet gewoon Chris Kraus. Net als de auteur dus, die in de jaren negentig bekendheid verwierf als kunstschrijver. Haar echtgenoot in het boek (hij ontvangt geen brieven) is Sylvère Lotringer. Haar inmiddels ex-man. Hoewel een deel van het boek in de derde persoon wordt verteld (zorgvuldige *on the road* regieaanwijzingen, reizend van de ene kust naar de andere, van Los Angeles tot New York) bestaat het merendeel uit de brieven aan Dick,

sommige pagina's lang, andere één alinea, alle voorzien van datum en locatie. *I love Dick* verscheen in 1997 bij Semiotext(e), de uitgeverij die Kraus nog altijd samen met Sylvère Lotringer bestiert. Ze publiceerden vertalingen van Baudrillard en Deleuze, maar Kraus richtte ook een speciale tak op voor verhalen met een ik-verteller, geschreven door vrouwen. Ze heeft zich altijd verzet tegen het idee dat een ik-vertelling navelstaarderig of narcistisch is. Met name de ik-vertellingen van vrouwelijke auteurs worden nauwelijks als representant van een breder maatschappelijk verhaal gezien, terwijl het 'autobiografische' of 'persoonlijke' verhaal van een mannelijke auteur universele waarde krijgt toegekend. Ook *I Love Dick* werd te dagboekachtig gevonden om als literatuur te worden gelezen. Het boek verkocht zo'n duizend exemplaren per jaar. Maar nu, een kleine twintig jaar na verschijning, is het boek ineens een enorme hit. Een jongere generatie auteurs, zoals Rachel Kushner, Leslie Jamison en Emily Gould, bracht het boek opnieuw onder de aandacht. Kraus,

inmiddels 62, doet al enige tijd onderzoek voor een biografie van de Amerikaanse feministische schrijfster Kathy Acker, maar voorlopig draait alles even om *I Love Dick* en reist ze de wereld rond om interviews te geven.

NOODLOT

De *Dick* in deze is een cultuurcriticus en een kennis van Sylvère. Na een gezamenlijke, niet bijzonder enerverende avond in een sushibar in Pasadena, een voorstad van Los Angeles, blijven Chris en haar echtgenoot bij Dick logeren, omdat er een sneeuwstorm is voorspeld. Meer gebeurt er niet, maar Chris blijft aan hem denken. Het 'blijft' hier is verraderlijk. Ze laat weinig ruimte om erachter te komen of ze aan Dick 'blijft' denken, want Chris creëert het noodlot graag zelf en zwengelt het onvermijdelijke eigenhandig aan: bij het ontbijt vertelt Chris aan Sylvère dat Dick haar leek te versieren. Nog diezelfde dag schrijft Chris een verhaal over de ontmoeting en vijf dagen later, op 9 december 1994, schrijft zowel Sylvère als Chris een brief aan Dick.

Het echtpaar – zij (39) is videokunstenaar, hij (56) heeft een academische carrière – zit samen op bed, pratend over de man die ze allebei nauwelijks kennen. Dick lijkt ook te fungeren als de verzonden zoon van Martha en George in Albee's *Who's Afraid of Virginia Woolf?* De fantasie die aan zijn naam kleeft, is een bindende factor die hen ook uit elkaar drijft.

HET LOSSE SEKSUELE LEVEN

The Sunday Times schreef: 'Read this on the bus – we dare you.' En inderdaad: de titel, afgebeeld in kleurige hoofdletters, levert nogal wat commentaar op wanneer ik het boek in het openbaar lees. Een trotse man zeg: 'Fijn te weten waar jij van houdt.' Een ander: 'Gaat dat over waar ik denk dat het over gaat?' En dan uitleggen dat het een roman is over een heteroseksuele vrouw die jaloers verlang naar het losse seksuele leven zoals dat in sommige homokringen wordt beleefd, maar dat zij tegelijkertijd verlangende uren

bij de telefoon wacht, hopen op een belletje van Dick. En uitleggen dat ze brieven over schizofrenie schrijft en Félix Guattari citeert. En uitleggen dat het een boek betreft over een personage dat haar eigen paradoxen kent zonder deze op te willen lossen. Er is verlangen, kunst, subtiële decadentie, obsceniteit die evenzeer wordt gevierd als afgestraft, en ook, terloops, de luxe van bezit en de ontheemding die dit oplevert. 'Klinkt moeilijker dan het eruit ziet,' antwoordt er een. Ja, daarom: leve het opgeschorte oordeel. De omslag is prikkelend, de inhoud is geweldig ongemakkelijk.

OVERGAVE

Kraus' rake beschouwingen over de liefde worden aangewakkerd door de aanwezigheid van één grote onzichtbare. Prettig wild parafraseert ze uit boeken en beschrijft ze kunstwerken zonder de bron te controleren. Zonder internet en op reis zonder boeken is dat prak-

HOLLAND FESTIVAL

internationaal podiumkunsten amsterdam

4 – 26 juni tickets & info: www.hollandfestival.nl

REAL ENEMIES

DARCY JAMES ARGUE'S SECRET SOCIETY

Multimediaconcert waarbij Argue met zijn jazz-bigband in de hedendaagse folklore van de complottheorie duikt. 23 – 24 juni, Stadsschouwburg Amsterdam

THE FUTURE OF SEX

WUNDERBAUM

Samen met schrijver Arnon Grunberg wordt onderzocht wat de toekomst van seks is. Regie: Johan Simons. 18 – 19 juni, Muziekgebouw aan 't IJ

HOLLAND FESTIVAL PROMS

Zes topconcerten op één dag, van klassiek tot pop, € 10 per concert. 25 juni, Het Concertgebouw

Met o.a.:

AFRICA EXPRESS PRESENTS...TERRY RILEY'S IN C MALI

Eerste Afrikaanse versie van Terry Riley's minimalistische meesterwerk.

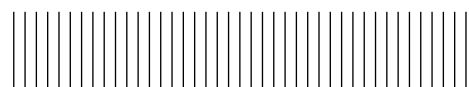
KRONOS QUARTET

Wereldberoemd strijkkwartet speelt bekende hits en nieuw werk.

DOWNLOAD NU DE HOLLAND FESTIVAL-APP

Het is geen boek voor 'Lean in'- en Bussemaker-feministen voor wie het behalen van de top het hoogste goed is.

tisch sowieso lastig, maar het benadrukt vooral hoezeer lezen over een zekere volgzaamheid gaat; een bereidwilligheid die voor elke vorm van overgave noodzakelijk is.

Wantrouwen wordt uitgesteld.

Laatst hoorde ik een vrouw, terecht, het stempel naïef weigeren: 'Ik ben gewoon te lui om wantrouwend te zijn.' Omdat dit een gekozen levenshouding is, ontstaat er een actieve vorm van overgave die niets met klassieke onderwerping van doen heeft. Daarom zijn feministen blij met *I love Dick*.

Overigens betreft het hier een ander soort feministen dan de *Lean in*- en Bussemaker-feministen voor wie het halen van de bedrijfstop het hoogste goed is. *I love Dick*-liefhebbers leggen de nadruk op het belang van narratief (deze feministen zijn ook fel voor economische gelijkheid, maar keren zich doorgaans tegen het idee dat er één soort succes bestaat; het soort dat zakelijk en kwantificeerbaar moet zijn), zoals Chimamanda Ngozi Adichie in haar veel gedeelde TED-talk 'We should all be feminists' voor het vertellen van veel verschillende verhalen pleit: 'Het enkele verhaal creëert stereotypen. En het probleem met stereotypen is niet dat ze onwaar zijn, maar dat ze onvolledig zijn. Ze maken een verhaal tot het enige verhaal.'

ASSOCIATIEF HYPERACTIEF

Het verhaal begint op 3 december 1994 met de ontmoeting, dan het diner. Er gebeurt zoals gezegd weinig, maar Kraus maakt elk detail beladen. Ze noemt haar stijl 'casual' (alledaags, informeel, vluchtig), tegenwoordig vergelijkbaar met de intieme, directe teksten die je op blogs terugvindt. Toch is haar taal uiterst secuur. In het sushirestaurant: zodra de rekening komt, trekt Chris haar creditcard. 'Toe,' zegt ze. 'Laat mij betalen.' Dat 'toe', of 'please', impliceert een tegenstand die er niet is. In de volgende zin biedt Dick hun een slaapplek aan vanwege de sneeuwstorm. Het werpt een economisch licht op hun uitwisseling; een die het toekomstige gebrek aan romantiek had kunnen voorspellen en bovendien een code van wederkerige beleefdheid afdwingt. Ze stuurt Sylvère mee in de auto van Dick, die aan een uitgebreide routebeschrijving begint, maar Chris onderbreekt hem: "'I'll tail you.'" And she does.' (In de vertaling staat: 'Ik volg jullie' – wat minder profetisch klinkt.)

Ook al voorspellend is de hoofdstukindeling: deel één eindigt veelbelovend met het hoofdstuk 'Dick schrijft terug'. In een weinig plotgedreven roman wordt er zo toch van begin af aan een spanningsboog uitgezet.

Het geconstrueerd spontane – waarbij alles met alles te maken heeft en elke gedachte een volgende genereert die, hoe associatief ook, toch volstrekt logisch aandoet – is geen bedrog. Het is het zoete gevolg van een soort schizofrene blik op de wereld, waarbij alles in elkaar overloopt. Als gedachten 'associatief hyperactief' stromen, wordt de wereld 'creamy as a library'. Romig als een bibliotheek, een opwekkende duizeling: je wordt onrustig van de wens om alles tot je te nemen, maar bent tegelijkertijd ook kalm en begripelijk, de aan-

PARS PRO TOTO Als je ingeklemd tussen boeken het gevoel hebt volledig in de wereld te staan, dan kan één glimp van iemand je ook bij de liefde brengen.

wezigheid van veel vangt je op en ondersteunt.

Als je ingeklemd tussen boeken het gevoel hebt volledig in de wereld te staan, dan kan één glimp van iemand je ook bij de liefde brengen. Voor wie licht schizofreen denkt, is elk detail meer dan een *pars. Toto*, het geheel, is overal.

Wanneer Chris haar Dick met de brieven confronteert, zegt hij dat hij slechts een projectie is, een gezichtsloze pion in haar kunstproject: 'Ik ben niet verantwoordelijk.' Chris vraagt zich echter af: 'Houdt ergens getuige van zijn geen medeplichtigheid in?' Dick verweert zich: 'Je denkt te veel.' Hij vreest het soort denken dat alles in de wereld met elkaar verbindt, omdat het een eventuele verantwoordelijkheid met zich meebrengt.

GECONSTRUEERDE PSYCHOSE

Kraus bezocht ook Amsterdam en gaf er een publiek interview. Ik stelde haar één vraag, eigenlijk een overbodige: zou ze ook zo verliefd zijn gebleven op Dick als hij haar liefde

had beantwoord? 'Natuurlijk niet,' luidde het antwoord. Ze lachte, gooide haar handen in de lucht en verzuchtte: 'Oh, what is love?' Het bleef retorisch stil.

In *I Love Dick* schrijft ze: 'Toegegeven, fandom is een geconstrueerde psychose.' De liefde voor Dick bestaat uit een liefde voor constructie. En omdat woorden haar favoriete constructiemiddel zijn, is de liefde voor Dick een liefde voor woorden. Misschien is dat de pijn van de ultieme kunstminnaar. Zij houdt meer van de kunst over liefde dan van de liefde zelf. Zij houdt meer van de muze dan van de mens daarachter. Kunst maakt de mensen geen betere mensen. Het maakt ze empathisch voor de mensfiguren in kunstwerken. Wie verliefd is op woorden heeft de afwezigheid van de ander zelfs nodig. Om te verbeelden wat niet is, moet er gemis zijn. Daarom is de monddode muze zo'n heerlijk personage. Daarom is een liefdesbriefwisseling tussen twee schrijvers dus zo lastig. Onlangs werd er een literaire avond georganiseerd onder de titel '#Zeghet'. Een aantal toneel-

schrijvers (v) schreven een monoloog en gaven Desdemona (uit Shakespeare's *Othello*), Lolita (van Nabokov) en Tirza (uit de gelijknamige roman van Arnon Grunberg) een stem. Zo'n herschrijving vanuit een nieuw perspectief komt vaker voor, denk aan het postkoloniale *Wide Sargasso Sea* van Jean Rhys, Marianne Frederikssons roman *Volgens Maria Magdalena*, Elsbeth Etty's *Maak jezelf maar klaar* (verteld vanuit Ada uit *De ontdekking van de hemel*) en zeer recent *The Mersault Investigation* van Kamel Daoud, waarbij de naamloze 'Arabier' uit *De vreemdeling* van Camus aan het woord komt.

De enige vraag, stelt Kraus, is: 'WIE KRIJGT HET WOORD EN WAAROM?'

Voeg daaraan vanzelfsprekend toe: wie krijgt het woord niet?

Dat in acht nemend: ik heb geprobeerd me met Dick te identificeren en het verhaal vanuit zijn perspectief te begrijpen. Veel verder dan spelen met titels, *Dick speaks: Why I didn't love Chris* of *I am (not a) Dick*, kwam ik niet. Er zijn maar weinig aanknopingspunten. Wel laat Dick aan Chris weten dat hij besloten

Kraus heeft haar muze monddood gemaakt. Een noodzakelijke stap om haar eigen stem te doen floreren – en twee decennia later klinkt die stem immer luid.

heeft om een tijdje geen stellig 'Nee' te zeggen. Daarom wijst hij haar avances niet resoluut af en ze treffen elkaar voor een rendez-vous. Blijkbaar verlangt hij ernaar zich te laten meevoeren. Je zou kunnen zeggen dat hij een idee van geluk aanhangt, zoals Frank Wedekind dit formuleert. Volgens deze negentiende-eeuwse schrijver betekent geluk: 'Overeenkomstig je bekwaamheden gebruikt worden.'

DE ANDER

Wie schrijft, worstelt altijd met de instrumentele inzet van de ander. De schrijver met wie ik mail en de vrouw die niet naïef maar wel actief lui is, ze hebben er niet om gevraagd als voorbeeld te worden opgevoerd. Ze worden gereduceerd tot middel in een verhaal. Hoewel schrijven over iemand vaak hetzelfde voelt als dromen over iemand – diegene voelt ineens heel dichtbij – heeft de ander niets te zeggen over het verloop van dat narratief. En dat wordt steeds lastiger te vergelijken –

denk aan Chimamanda Ngozi Adichie. Verschillende stemmen, verschillende verhalen. In het beste geval praat de ander terug. En dus zal het verlangen naar de ander gepaard moeten gaan met het werkelijk erkennen van de ander. Maggie Nelson schrijft er schitterend over: in *The Argonauts* vertelt ze over haar huwelijk met Harry, 'a butch on T'. Oftewel: Harry is geslachtelijk als vrouw geboren, maar slikt 'T', testosteron, ondergaat operaties en laat zich doorgaans 'hij' noemen. Aangezien Nelson gespecialiseerd is in de opvoering van intimiteit, zijn theorie en persoonlijke anekdotes volledig met elkaar verweven.

Voor ze *The Argonauts* publiceert, gaat haar geliefde Harry door het manuscript heen en verandert of weigert een redelijk aantal ontboezemingen over hem en hun relatie. (Zou de grote Karl Ove Knausgård ook aan zijn vrouw Linda hebben gevraagd om het manuscript van het boek over haar psychische ziekte door te spitten?). Nelson voelt zich aangetast in haar vrijheid, maar ze realiseert zich al gauw dat haar vrijheid juist schuilt in het vinden van een manier van schrijven waarbij ze haar geliefde uit de etalage houdt. Haar associatievermogen moet worden uitgedaagd, een stap verdergaan, voorbij de eerste intuïties.

De ander is geen hel omdat hij je infiltreert, de ander is een motor omdat hij zich in je wurmt, je ongemakkelijk maakt en je naar buiten duwt. In de woorden van Adichie: 'Wanneer wij beseffen dat er nooit een enkel verhaal is, herwinnen wij een soort paradijs.'

In zekere zin formuleert Nelson het verschil tussen positieve en negatieve vrijheid. Negatieve vrijheid betekent: vrij zijn van belemmeringen, niets staat je in de weg. Zeker geen klagende partner die over je schouder meekijkt en een corrigerende 'backspace' vormt op je toetsenbord. Positieve vrijheid ontstaat daarentegen dankzij het nastreven van zekere deugden en het erkennen van externe invloeden.

Schrijven in positieve vrijheid betekent: de wensen en wereldbeelden van je omgeving ter harte nemen, deze niet afwijzen, maar je narratieve vermogen gebruiken om verschillende belangen en stemmen te vatten. Authenticiteit en integriteit mogen overboord. Die zijn, wanneer het de fictie en woordkunst betreft, vooral bedoeld om de auteur als genie neer te zetten.

HAAR EIGEN STEM

Dat is waar *I love Dick* het denken over overgave, verlangen en autonomie kantelt. Het zegt: ik ben te actief gericht op verbinding – 'hyperactief associatief' – om me bij voorbaat weigerachtig op te stellen.

Maar Kraus heeft haar muze monddood gemaakt. Een noodzakelijke stap om haar eigen stem te doen floreren – en twee decennia later klinkt die stem immer luid. Toch laat Kraus ook een uitdaging onbeproefd. Eén voor een volgende generatie: hoe de ander volle aanwezigheid te gunnen en toch door haar of hem verleid te raken?

Chris Kraus, 'I love Dick', vertaald door Evi Hoste en Anniek Kool, Lebowski, 256 p., € 19,99

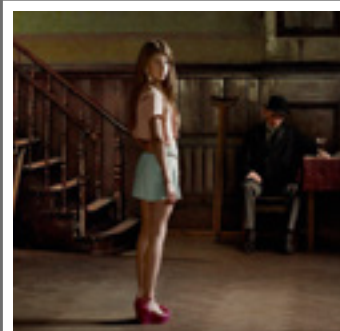
Twee glorieus nutteloze essays van Amos Oz en Hans Magnus Enzensberger

DE ESSAYS *DE RADICALE VERLIEZER* VAN HANS MAGNUS ENZENSBERGER (over de psychologie van de zelfmoordterrorist) en *Hoe genees je een fanaticus* van Amos Oz (over het Israëliësch-Palestijnse conflict) zijn na tien jaar herdrukt, hoewel er aan de kwesties waarover ze gaan geen steek is veranderd. Met de zelfmoordaanslagen gaat het gewoon door, en in Israël wordt de ultranationalist Avigdor Lieberman tot minister van Defensie benoemd zodat je er zeker van kunt zijn dat er niets wordt verbeterd. Blijft over dat we ons onspectaculaire voordeel doen met de wijsheid van deze essays. Het is jammer dat de twee soorten fanatici er zelf niets aan hebben, want als staaltjes van nutteloos gebleken kennis, intelligentie en vernuft mogen ze er zijn. Voor Enzensberger is de gewelddadige islamitische fundamentalist een verliezer, iets wat je niet meteen zou denken. Een verliezer ten opzichte van het energieke en welvarende Westen: 'elke koelkast, elke telefoon, elk stopcontact, elke schroevendraaier, om maar te zwijgen van de producten van hoogontwikkelde technologie, betekent voor elke Arabier die in staat is na te denken een stille vernedering.' De stilstand van de islamitische wereld, de 'totale economische, technische en intellectuele afhankelijkheid van het Westen' is voor de Arabier moeilijk te verkroppen. Maar in plaats dat dit tot bescheidenheid leidt, wordt deze vernedering omgezet in wraakzucht, mannelijkheidswaan en religieus superioriteitsgevoel. Men maakt zich tot een offerbereide uitverkorene. Voor Enzensberger is dit verliezerschap de eigenlijke bron van het terrorisme.

Voor Amos weigeren de Israëliëse en de Palestijnse fanatici te zien dat de Israëli's en de Palestijnen allebei gelijk hebben en dat er daarom een pijnlijk compromis gevonden moet worden. Het is een conflict tussen twee slachtoffers. 'Israël is in feite één groot joods vluchtelingenkamp', schrijft Oz. En de Palestijnen zijn 'slachtoffers van eeuwenlange onderdrukking, uitbuiting, kolonialisme en vernedering'. De Arabische wereld was de imperialistische speeltuin van het Westen, 'hetzelfde Europa dat de joden heeft gediscrimineerd, vervolgd, gekweld en uiteindelijk massaal vermoord'. Maar de Joden werden niet als medeslachtoffers gezien door de Palestijnen, maar als nieuwe kolonisatoren. Als lid van de Vrede Nu-beweging heeft Oz jarenlang de tweestatenoplossing bepleit, gebaseerd op de gedachte dat de Palestijnen recht hebben op land en de Israëli's op een thuisland. Als schrijver die zich elke dag verplaatst in zijn personages, beveelt Oz hun aan zich in elkaars geschiedenis en gedachtelevens te verplaatsen. Het andere door Oz aanbevolen geneesmiddel is gevoel voor humor. Het schrijven en publiceren van deze twee essays heeft de afgelopen tien jaar dus geen steek geholpen. Maar daar staat tegenover dat ze mij een aantal uren het gevoel hebben gegeven niet helemaal in een gekkenhuis te leven. ■

EXPOSITIES

IN HEDENDAAGSE KUNST

in sieraden van Evert Nijland en in hedendaagse kunst CODA Museum | t/m 28.08.2016

Vernieuwd Verleden toont hoe thema's, vormtaal en technieken uit het verleden een rol spelen in hedendaagse kunst. Belangrijk deel van deze tentoonstelling is een overzicht van sieraden gemaakt door Evert Nijland. CODA presenteert zijn werk in combinatie met hedendaagse kunst van beeldend kunstenaars die met elementen en symboliek uit de westerse (kunst)geschiedenis en/of historische technieken en ambachten werken.

www.coda-apeldoorn.nl/nijland

Jan Fabre in Het Noordbrabants Museum

Hedendaags kunstenaar Jan Fabre toont een serie mozaïekpanelen onder de titel 'Tribute to Hieronymus Bosch in Congo'. Gebruikmakend van de beeldtaal van Jheronimus Bosch brengt Fabre de wreedheden en absurditeit uit het koloniale verleden van Belgisch-Congo onder de aandacht. Te zien t/m 18 september

www.hnbm.nl

Wild van water

Zuiderzeemuseum 27 mei t/m 6 november

Nederlanders zijn al eeuwen wild van water en vissen, varen, schaatsen en zwemmen maar al te graag. Aan deze waterpret is een tentoonstelling van 150 werken gewijd. Bekijk de verzameling van verschillende kunstvormen, door de eeuwen heen, met onder andere werk van Van Ruysdael, Avercamp, Schelfhout, Leickert, Wout Berger en Co Westerik. Op de zaterdagen zijn er gratis rondleidingen.

www.zuiderzeemuseum.nl

